torság, az új befogadására való készség, határtalan tudásvágy. Csak maradna így, csak ne rontaná meg valami, ami idejét múlta. Például, érzékelhető manapság egy kispolgári eredetű, uniformizálni akaró tendencia, ami pontosan a fiatalságra jellemző adottságokat igyekszik kikapcsolni; nem a meggyőzéssel akarják nevelni néhol az ifjúságot, hanem szankciókkal, mondjuk erkölcsi, anyagi büntetéssel. Nézd, vannak kollégáim, akik kitűnő képességekkel indultak, ma pedig helyben toporognak, látom, hogy apró kombinációkban vesznek el, csak menjen az élet *valahogy*, indokolatlanul félnek a saját árnyékuktól is. A kispolgár rájuk erőszakolta ízlését. Ma vagy elmélázva vonnak vállat, vagy olyasmit prédikálnak az embernek, amin nem is olyan régen még nevettek.

A nyugati ifjúságot csak könyvből ismerem. Az az érzésem, hogy browniánus mozgalom van ott, bár hihetetlen erőt képviselnek. Tudom, hogy itt ellentét van. Nézd, sokat olvastam arról a bizonyos *még franciábbról*. A mozgalom, a jelszavak hol naivaknak tűntek, hol érthetetleneknek. Hogy mit jelenthet a *szabadság* Cohn-Bendit szerint, fogalmam sincs róla! Mit értenek ezek szabadságon? Mit hoznak ahelyett, amit ledöntenek? Bizonyos vagyok abban, hogy sok mindent nem érezhetnek át. Elég sokat tudok mindenik mozgalomról, de kis kivételektől eltérően naivaknak, érdemben kritériumok nélkülinek tartom őket. Kérlek, ne ítélj el emiatt. Egy dologról viszont meg vagyok győződve: bizonyos igazságok kimondására csak nekünk van jogunk...

(Kántor Erzsébet fordítása)

Adrian Păunescu a mai fiatal román irodalom legharcosabb, eredeti egyénisége. 1943. július 20-án született Copăceni-ben, egy olténiai faluban. A bukaresti egyetem filológiai fakultását 1968-ban végezte, de már ezt megelőzően az *Amfiteatru* című, színvonalas, bátor diákfolyóirat egyik szerkesztője, 1970-ig a *România literară*, 1972-ig a *Luceafărul* című központi irodalmi lapok főszerkesztő-helyettese. Költőként 1965-ös kötetével *(Ultrasentimente)* mutatkozott be, 1968-ban *(Fîntîna somnambulă)* írószövetségi díjat kapott.

AUGUSTIN BUZURA

Laboratóriumban

Valamikor okosabbnak hittelek, mondta szomorúan Nicolae. Nézd meg az öreg Onacát. Évek óta nyomasztó érzés fog el, ha rágondolok. Tíz intézet összes bölcseinek műveltségét és tehetségét egyesíti magában, hat bolygó és négy évszázad betegeinek fejlapját ismeri. Még azt is tudja, mit szokott uzsonnázni Bleuler tata, milyen hiba fordul elő a *Sein und Zeit* harmadik kiadásának x-edik oldalán, milyen ceruzával írta Marcuse *Az egydimenziós embert*, milyen cipőt viselt Jaspers az esküvőjén, hogyan volt berendezve Adler hálószobája, melyik előadáson felejtette a ruhatárban Henry Ey a sétapálcáját, mit mondott Moreno négy és fél éves korában, abban a pillanatban, amikor egy vasárnap délután az Isten szerepét játszva, *et à ses anges*, kitörte a lábát... Emlékszel, mit szokott mondani nekünk, többnyire franciául, mint románul? *„Ce fut la première session psychodramatique que j'ai jamais dirigée."* Ha most, annyi év után, el tudnám játszani a szerepemet a *Théâtre de la Spontanéité*-ben! Száz még száz skizofrén agyát tanulmányozta, összegyűjtötte a mázolmányaikat, az összes zagyvaságaikat; száz meg száz magnetofonszalagja van, ezer meg ezer elektroencefalogrammja, laboratóriumi kísérletei, kísérletecskéi... Ma pedig? Virágot öntöz, zabot hegyez, krimit olvas, és luminált szed, hogy aludni tudjon. Nem nősült meg, a tudománynak szentelte életét... Saját elmélete van a skizofréniáról, de sehol sem közölte, mert tudta, hogy nem hinnének neki, gúnyt űznének belőle, aztán meg fölöslegesnek találta, hiszen csak az inzulinos, elektromos

Részlet az *Absentii* című regényből.

sokkos és holmi pirulákkal történő kezelésnél maradt... Egy szép napon előáll majd egy olyan hülye, mint te, aki még az ábécés könyvet sem olvasta végig, és azt mondja: „Testvérek, melléfogtatok, erről van szó; te pedig belepusztulsz az irigységbe. Hát ilyen egyszerű ez, hiszen én is elmentem mellette ezerszer, ő pedig így felel: Merci beaucoup, egészségedre, felszed jó pár tízezrest a svédországi elvtársaktól, pomádés excellenciás várja az állomáson, díszruhás fenegyerekek kíséretében, te pedig felkeresel, hogy hívjalak meg egy csorbára, és adjak egy ötvenest neked a fizetésig. Nem mondom, hogy ne foglalkoztasson a dolog, de legyen egy kis humorod is hozzá. A csodák, a várva várt, megmentő csodák akkor jelennek meg, amikor már lemond az ember arról, hogy egyáltalán várja őket. Aztán meg, te ökör, hogy akarod felfedezni Amerikát, ha még egy csónakocskád sincs?" „Ez igaz, de arra, amit elmulasztottál megtenni, mert nem voltál képes rá, vagy éppen nem lehetett, arra nincs mentség, mondtam én. Ez a gondolat megrémít..." „Azt hiszed, hogy valaki hibáztatni fog *téged*, amiért nem fedezted fel a rák kórokozóját, vagy amiért Krisztus mellhártyagyulladást kapott? kérdezte még, már a hátát mutatva, indulásra készen. Fogadni mernék, hogy..." Fokozatosan rájöttem arra, hogy ha elmélyülök régi, kedvenc labirintusomban, nevetségessé válok, főleg mert már nem tudom hányadszor vetem fel azt az ősi, végeérhetetlen vitatémát, amin többször összevesztünk, s mindannyiszor kibékültünk. Ma viszont, nem tudom miért, de nagyon ingerelt az a bölcs póz, amelyben Nicolae tetszelgett, pedig ilyennek akartam látni, mielőtt idejöttem; máskor tetszett ez a látszólagos magabiztossága, s lehet, hogy mindenekelőtt az, ahogy mindig valami új csínyre készült, amellyel felrázza a szomszédos laboratóriumban dolgozó híres tudósokat a „halálos álomból". „Ez a mi mániánk, hogy másokat hibáztassunk, mondta Nicolae inkább csak magának. Lehet, hogy a többi laboratórium zsenijei nem ősidőktől fogva keresik az intézet néhai híréhez méltó új jelzőket. Lehet, hogy ők már régen túljutottak azon a fázison, amelyben mi vagyunk most. Az ördög tudja! Próbálj meg beszélni valamelyikkel, ha tudsz! Olyan vadul iramodtunk neki, hogy nem tudom miért, de az az érzésem, hogy sohasem fogunk tudni őszintén beszélni velük. Tudják, hogy megvetjük őket, de azért érkezéskor nevetve várnak bennünket..." „Fogalmam sincs, de jön, hogy a levegőbe repítsem őket! Ha okosabbak, miért nem jelzik? Ki az ördöggel lehet még tárgyalni?" „Ha az Istennek szerencséje lett volna téged egy ilyen napon elkapni, felelte tettetett komolysággal, nem teremtette volna meg a világot, lemond róla..." „Egyik Isten sem kéri ki a véleményemet, azért áll minden a feje tetején, ez az istenek tragédiája" mondtam hamis euforiával. „Gyere, együnk valamit, s helyrejössz, kacagott fel. Hamar visszajövünk; nem tudom, miért, de az az érzésem, hogy én vagyok az a vadállat, akire a szerencse vár. Minden áron híressé akarom tenni a professzort..." „Tulajdonképpen nem megy már így, mondtam én is vidámságot mímelve, minden tudományágban egy Einstein kellene, egy olyan ember, aki mindent a fonákjára fordítson. Érzem, hogy nincs már sok hátra, és eljön... A nagy felhajtás ellenére annyi tudományág stagnál, s főleg azok, amelyek elképesztő sikerrel indultak, míg mások, tudod te, melyikek, a primitív korszakban, a feudális állapotban maradtak. Szükség van valamire, friss, új, meggyőző bálványokra, valami hídra, amin átkelhessünk... De vajon ki fedezi fel ezt a disznóságot, s különösen — mikor? Az újjászületéseket olykor katasztrófák előzik meg... Mi ketten biztosan nem fedezzük fel, nem olyan fából faragtak bennünket, mint a felfedezőket, s még ha olyanból is faragtak volna, mi arra vagyunk ítélve, hogy szürcsöljük a csorbát, döglött lovak patkói után kutassunk, s még a professzor ócska, általánosan ismert elméleteit is tiszteletben tartsuk... Nekünk nincs jogunk bolondnak lenni. Balánnak, a főnöknek például, nem a fejemre van szüksége, hanem a fenekemre. De én, amilyen romantikus szocialista vagyok, bízom abban, hogy eljön a nap, csakhogy ha sokat késik, meztelenül talál, a régi állásaimon; nadrágom a fűtőtestre terítve, cipőm egy sterilizálókészülékre dobva — pasztőrizálni akarom őket —, s persze, divat szerint, a lábam magasabban, mint a fejem" mondtam, s kacagásban törtem ki, amikor eszembe jutott, hogy nézek ki: mezítláb, csak egy bokáig lelógó

köpenyben — hálóinghez volt hasonló, amilyent bizonyára lady Churchill is viselt; ha alul csipkeszegélyes, kitűnően éreztem volna magam. „Hozok neked is valamit, látom, rosszul állsz a lelkiismereteddel. Hamar jövök. Van néhány gondolatom, s remélem, hogy a professzor száján keresztül továbbítva, levegőbe röpítik a világtudományt, vagy ha neked úgy jobban tetszik, a Calea Lactee-i tudományt. Egy bolsoj tanulmány a skizofrének faktoriális elemzéséről... Thurstone centroidjával, meg minden." „Az igazság az — szakítottam félbe hirtelen fellobbanó vidámsággal —, hogy a tanulmány se nem használna, se nem ártana, de mutatós lenne, s hosszú ideig volna mivel foglalkozunk. S aztán, mit lehessen tudni? A végén nekifogunk ezeknek az elvtársaknak a grafikai kifejezésmódjait tanulmányozni... Nem csodálkoznék, ha újra felfedeznénk Onaca elméletét. Csakhogy nekünk, tőle eltérően, hála a professzornak, sikerül azt el is fogadtatni." Megint ideges lettem, érthetetlen nosztalgia kerített hatalmába, nehezen meghatározható valami, hülyén röhögni kezdtem, és fél lábon ugráltam: „A Poenaru—Onaca—Nicolae—Bogdan-féle teória! Ez a négy tudós arra a következtetésre jutott, hogy a majom az embertől származik. Van egy intermediáris állapot is, az új típusú majom, szőrtelen, nincs farka, de szarva az van! Csodálatosan tudja utánozni még az oktalan vadakat is! Mit szólsz? A végén, különböző okokból elvesztette a hangját. Másrészt pedig az ember függetlenül fejlődött..." „Mindenképpen ideje, hogy Cambridge-be, Harvardba vagy valamelyik hasonló óvódába küldjük, hogy terjessze a fényt, civilizálja őket egy kicsit! Ostobaság volna, ha nem segítenénk hozzá egy Nobel-díjhoz; másképp nem tudom, mikor ad nekünk fizetésemelést!" — ment bele a játékba Nicolae is, míg engem, bár nevethetnékem volt, mintha valami arra ösztökélt volna, hogy ugorjam ki az ablakon. Ugyanakkor rosszul éreztem volna magam, ha tudom, hogy miattam szomorú lehet, ezért folytattam a párbeszédet, röhögtem a nyomorúságunkon, pedig biztos vagyok benne, hogy így még hamisabbnak tűnt a viselkedésem. Hirtelen, mintha mással beszélnék, azt mondtam: „Én, szerelmem, nem vagyok jótékonysági intézmény, szerzetes sem, és az üdvhadsereg becsületbeli tagja sem, és ezért nem akarok kivételt képezni. A tisztelt kollégáim nem érdemelnek meg így, amilyen vagyok, csak amilyen leszek: gyáva, kétszínű, hanyag. Lemondok mindenféle elméletről. Nem vagyok már senki fizetett katonája. Fekete lobogót az árbocra! Az intelligenciámmal, amiről el kell ismerned, hogy jó néhány karátos, túlteszek rajtuk, leckéket adok nekik hanyagságból. Megtanítom én őket kesztyűbe dudálni." „Nagy tervek, mosolygott zavartan Nicolae. Vagyis, mit akarsz? Én nem hibáztatlak semmiben. Ami engem illet, én nem azért foglalkozom tudományos munkával, hogy felemelkedjem, hanem abból a meggyőződésből, hogy összehozok valami hasznosat, bármily csekély is legyen az. Ha egy jó megoldást találok, nem érdekel, ki tulajdonítja el, hanem őszintén örvendek annak, hogy az emberiség hasznára válhat." Kényszeredetten felkacagtam: „Hivatott ismeretlen! Milyen nemes! Én viszont csakis azzal akarok foglalkozni, ami nekem tetszik, nem ami a professzor hasznára van. Az igaz, hogy egy teherhordó barom vagyok, sokakat hurcoltam a hátamon, de ebből elegem van... Egy szigetet akarok venni magamnak, kikiáltom a függetlenségemet, és felvételemet kérem az ENSZ-be — mint a Hemingway testvére, ha jól tudom..." „Fordulj inkább a régi menekülési listához, a 3. számú javaslat: alvás. Ez az igazi: *Meghalni, aludni, s más semmi*... De apropó, amit mondtál, ha nem gondolod meg magad, arra kényszerítsz, hogy én is beleegyezzem ebbe a variánsba, egyébként nem lesz kivel konkurrálnod" tette még hozzá tompa, ideges hangon, s hamar kiment, becsapva maga után az ajtót. Sokáig hallgattam a lépteit. Lassan, határozatlanul ment, valószínűleg egy útjába került konzerves dobozt rugdosott. A kettőnk között növekvő távolság mintha lélektani természetűvé vált volna. Vajon krízisekkel, vonaglásokkal teli gyászos helyzetbe kerültem? Minden távolodó lépéssel idegenebbnek éreztem Nicolaét. Fütyörészni kezdtem, hogy ne gondoljak többé erre, de az ördög tudja miért, még ha üvöltöttem volna is, egyre az az új és furcsa érzés nyomasztott, amelyet beszélgetésünk alatt éreztem: a gyanú. Elsőéves egyetemista korunktól ismertem, s akkor kezdődött a barátságunk is; apró, jelen-

téktelen események hoztak össze bennünket. Volt egy idős kollégánk, munkásegyetemi végzettséggel került az orvosira, nem sokat tudott; nehezen ment neki a tanulás, mert az iskolából nem volt semmi alapja, de a legeredetibb figura volt gyűléseken; odáig jutott, hogy a professzorok közül is zavarba hozott egyeseket, akiknek akkori megítélés szerint nem volt éppen helyes a társadalmi múltjuk; a kora miatt, a kollégák maguk között Studenceszkovicsnak nevezték, és mellőzték, igyekeztek elkerülni, hogy dolguk legyen ezzel az emberrel, aki képes volt felbontani az eljegyzését, amikor megtudta, hogy a lánynak egészségtelen a társadalmi eredete — a lány szülei egy olajprés és két apró fűszerüzlet tulajdonosai voltak. Egyik ilyen gyűlésen, épp amikor a dolgozók egészségvédelmének fontosságáról, a tanulási lehetőségekről meg ehhez hasonlókról beszélt önfeledten, a pompás amfiteátrum egyik végéből hangos, cinikus, hosszas nevetést tört fel, mely megrémítette az egész hallgatóságot. Persze néhány perces döbbenet után, néhányan követni merészelték a példát, de hirtelen véget vetett a kacagásnak a gyűlést vezető professzor, Velicu-Făget, régi híresség, s egyben az egyetem legszórakozottabb embere. „Ki kacagott és miért?" tette fel a formális kérdést. Anélkül, hogy újabb biztatásra várt volna, az utolsó előtti padsorban felállt egy rendkívül fiatal, magas, sovány, kék parasztgyapjú-szvetteres kolléga. „Studenceszkovicsot kacagom" mondta derűsen, és a rémült tekintetek keresztüzében leült. „Miért, Studenceszkovics elvtársnak igaza van, mondta azonnal a professzor, kitűnő körülményeik vannak a tanulásra. Az én időmben nem voltak ilyen diákotthonok és étkezdék. Ami engem illet, évekig kellett az Astoria-szállóban laknom, s reggel csak egy csésze tejeskávét ittam két szelet vajas kenyérrel és egy tojásos sonkával, hetente mindössze kétszer-háromszor ehettem mandzsúriai ikrát. Nem engedhettem meg magamnak. A harvardi egyetemen minden hallgatónak saját mikroszkópja volt, kíméletlenül kizsákmányoltak, meg kellett vegyük magunknak a felszerelést..." Ekkor hirtelen, önfeledten én is felkacagtam. „És maga, fiatal elvtársam?" kérdezett döbbenten a professzor. „Én is Studenceszkovicsot — feleltem. — Fogadok, hogy nem tudja, mi a különbség a mikroszkóp és a húsdaráló között. A többiek nem hibásak. Megszokták a nyájszellemet: ha egyik a vízbe ugrik, a többi is belefullad, nem szolidaritásból, hanem tudatlanságból. Utolsó éven be kellene vezessenek egy új tárgyat: a juhok pszichológiáját és pszichopatológiáját. Ez volna az a katedra, amelyen megpróbálnék ittmaradni az egyetem elvégzése után." Természetesen, újabb kínos csend után, fesztelen, hosszas, már-már hisztérikus hahotázás tört ki; kollektívan bosszulták meg azt a sok félelmet, amelyet Studenceszkovics beléjük vert, aki nem takarékoskodott soha az ilyenszerű fenyegetőzésekkel: „Majd megvizsgáljuk mi figyelmesebben az elvtárs dossziéját." Persze nagyon jól tudtam, mi vár rám, hány feldolgozás és újraverifikálás, de jó jegyeim voltak, s az „Egészséges társadalmi eredet" című fejezetből remekül álltam. Tudja a csoda, hirtelen szükségét éreztem egy csínynek, bármi legyen is annak következménye. Tulajdonképpen akkor nem is tudtam ezt végiggondolni: az izmaim önkéntelenül megfeszültek, és lábra parancsoltak. Később, amikor Nicolae megkérdezett, hogy miért csináltam ezt, azt a magyarázatot adtam neki, s talán őszintén, hogy büszkeségből. Nem én voltam az első, aki kiváltottam a gyávák vagy közönyösek csodálatát, de én telibetaláltam; én Velicu-Făgetet is kinevettem. „Nem e szerint a típus szerint gyártottak téged. Hülye altruista vagy. Nekem szántad, arra gondolva, hogy talán másokat is felrázol. Ami pedig a »telitalálatot« illeti, kissé túlzol. Lehet, hogy csak a professzoron röhögtél, de féltél beismerni. Én azt hiszem, csak velem akartál szolidarizálni, aki valószínűleg megelőztelek egy másodperccel..." Nehezen ugyan, de a végén sikerült a professzornak rendet csinálnia; kitűnő pedagógus lévén, a harvardi egyetemi éveiről kezdett mesélni, de, bár csendben ültünk, nem tudott magával ragadni senkit, mindnyájunkon az aggodalom uralkodott el az elkövetkezendőkre gondolva. Szerencsére nem fújták fel az ügyet. Később

viszont Studenceszkovics bosszút állt rajtunk a megaláztatás hosszú hónapjai miatt, csakhogy, ha már nem csaptak ki, nemigen törődtünk vele, különösen hogy ebből az ügyből egy szilárdnak bizonyuló barátság született.

(Kántor Erzsébet fordítása)

Az új román próza nagy tehetségű, bátor kísérletezője a kolozsvári Augustin *Buzura*. 1938. szeptember 22-én született a máramarosi Berincán. Az orvosi fakultás abszolválása után a *Tribuna* szerkesztőségébe került. Első novellás kötete *(Capul Bunei Sperante)* 1963-ban jelent meg, három év múlva újabb kötetet ad ki *(Unde nu zboară vulturul)*, de a kortárs román próza élvonalába s az érdeklődés előterébe 1970-es regényével kerül: az *Absentii* megkapja az írószövetség országos próza-díját. kritikák, kerekasztal-megbeszélések egész sora méltatja, vitatja Buzura regényének jelentőségét. A *Laboratóriumban* címen közreadott részletet ebből a regényből vettük.

GHEORGHE PITUȚ

A jel

Mikor felhők borulnak
szülőfalum dombjára
Erdélyben
és a bivaly vonta szekér
kerékagyai korhadoznak,
apám szénaboglyában
altatja el kaszáját,
anyám befúrja
kendercsomóba
ősz fejét,
hogy ne vegye észre a villám,
s nekem, messze, egy nagyvárosban
a jobb tenyeremen,
hüvelykujjam alatt
egy seb növekszik
munka nélkül, annyi
erőfeszítés nélkül, mint amely kell
egy baráti kézszorításhoz.

(Ritoók János fordítása)

Gheorghe Pitut költő, 1940-ben született Belényesszelistyén. Erdész és erdőgazdálkodási technikus, majd román nyelvészetet és irodalmat tanul a bukaresti egyetemen. Államvizsga után a România literară című hetilap szerkesztője. Első verseit 1963-ban, első kötetét 1966-ban jelenteti meg. Szívesen és gyakran fordul a népköltészeti hagyományokhoz.